

İNSANLIK ONURU, FARKINDALIKLA BAŞLAR

Muharrem BALCI, 8 Ocak 2026

Ne zaman birileri insan hakları için yola çıkmışsa

bütün insanlık, onlara borçlanır:

Allah, insana bundan daha büyük bir onur vermemiştir:

ÖZ

İnsanlık onuru, insana fıtratında verilmiş bir erdem, bir ülkü(ide), bir değerdir. Kişi, onuruyla var olma hakkını doğuştan taşır. Bu onur, sadece bir hak değil aynı zamanda bir bilincin de ürünüdür. Zira bilinç (farkındalık) olmadan onur, sadece bir kavram, peşinden gidilmeyen, gerçekleşmesi henüz arzu edilmeyen bir ide olarak kalır. Tıpkı, kuvveden fiile geçemeyen adâlet ülküsü gibi. Farkındalık ise bireyin hem kendini hem de başkasını (ötekini) insan olarak görebilme cesaretidir. Üstelik insan haklarına önem verdiği iddiasında olanlardan ve ötekinin hakkı korunmadan benim hakkım korunamaz” diyenlerden isek bu, daha yüklü bir anlam kazanır.

Ne zaman birileri insan hakları için yola çıkmışsa bütün insanlık, onlara borçlanmıştır. Çünkü her hak mücadelesi, yalnızca bir kişinin değil insanlığın ortak vicdanının yükselişidir. Bir bireyin hakkını arayışı, ötekinin onurunu da korur. Bu yüzden insan hakları mücadelesi, bireysel bir çıkar arayışı değil insanlığın özünü savunma çabasıdır. Özellikle Müslüman bilinç, günün birçok anında -yalnızca namaz esnasında değil herhangi bir işe başlarken besmele çektiğinde ya da şükür makamında Fatiha sûresini tilâvet ederken- tekil bir özne olarak fakat çoğul sigasıyla Allah’a yönelir. Nitekim “Biz yalnız sana kulluk eder, yalnız senden yardım dileriz” ifadesi, bireysel bir edimin ötesinde, ümmet bilincini içeren temsili bir taahhüt niteliği taşır. Bu bağlamda kişi, kendi adına konuşurken aynı zamanda çoğul bir sorumluluğu üstlenir; fitrî olarak hem bireysel hem de toplumsal sorumluluğun bilinciyle, tüm İslâm cemaatini temsilen Allah’a yönelmiş ve söz vermiş olur.

Tarihin her döneminde onuru zedelenenlerin sesi, insanlığın, ahlâk ve vicdanın en berrak yansıması olmuştur. Mazlumların yükselen çığlığı, adâletin en sahici göstergesi olarak toplumsal bilincin nabzını tutar. Her defasında bu çağrıya kulak verenler, yalnızca bir haksızlığa karşı durmakla kalmamış, aynı zamanda insanlığın tarihsel yönelimini ve istikametini de belirlemiştir. Zira birey, onurunu muhafaza edebildiği ölçüde insan olma vasfını sürdürebilir.

Bu bağlamda korunan, yalnızca bireysel onur değil insanlığın ortak ve devredilemez onurudur. Allah'ın insana bahşettiği en büyük onur, düşünme, sorgulama, hakkı ve adâleti arama yetisidir. Bu yeti, yaratılışın insana yüklediği en yüce emanet olarak anlam kazanır. Nitekim Kur'ân'da, Allah'ın insanı diğer tüm var olanlardan üstün kıldığı ve meleklerle secde ettirdiği ifade edilir. Bu üstünlük, insanın varoluşsal değerini olduğu kadar ahlâkî sorumluluğunu da beraberinde getirir. Dolayısıyla insanın şerefli bir var olan olarak yaratılmış olması, aynı zamanda bir imtihanın öznesi kılınması anlamına gelir.

Yaratılıştan insana verilen onurun bedeli, insanlık onurunu koruma yükümlülüğüdür. Bu çerçevede, insanlık onuru, kendisine emanet edilen bu değer farkına varmak ve onu muhafaza edebilmekle başlar.

Bugün insanlık, teknolojik gelişmelerin hızını artırsa da ahlâkî farkındalıkta aynı ivmeyi yakalayamamıştır. Oysa her yeni çağ, bizden daha fazla insanlık beklemektedir. Onuru korumak, sadece hukukî bir mesele değil aynı zamanda bir vicdan meselesidir.

Sonuç itibarı ile insanlık onuru, farkındalıkla başlar. Bu farkındalık hem kendi insanlığımızı hem de ötekinin insanlığını aynı terazide tartabilme yetisidir. Çünkü kişi, ancak başkasının hakkını kendi hakkı kadar kutsayabildiğinde gerçekten insanlık vasfı kazanır.

KAVRAMSAL ÇÖZÜMLEME

Onur - İnsanlık Onuru

Genel Olarak, Türkçedeki *onur* kelimesi, Latince *honor* (saygı, haysiyet, şeref) kökünden gelir. Bu hem bireyin kendine duyduğu saygıyı hem de toplumun o bireye atfettiği değer ve itibarı ifade eder.

Dolayısıyla onur, hem öznel (içsel) hem de nesnel (genel/ toplumsal) bir boyut taşır. Öznel anlamda onur, bireyin kendi ahlâkî değerlerine sadık kalabilmesi ve vicdanında kendini değersizleştirecek tutum ve davranışlardan kaçınmasıyla ilgilidir. Bu çerçevede “kimsenin kendine zarar verme keyfiyeti yoktur” ifadesi, yalnızca fiziksel zararı değil bireyin kendine emanet edilen onuru zedelemesini de kapsar.

Yaratıcı tarafından bahşedilen bu onuru korumak hem Allah'a hem de kişinin kendi var oluşuna karşı duyduğu öz saygıyı muhafaza ederek onurlu bir hayat sürmesini gerektirir.

Öznel anlamda: Bireyin kendi ahlâkî değerlerine sadık kalması, vicdanında kendini küçük düşürmemesi. “Kimsenin kendine zarar verme keyfiyeti yoktur” derken kastettiklerimizden biri

budur. Yaratıcının bahsettiği onuru korumak, yaratıcıya ve kendine özsaygısını muhafaza ederek onurlu bir hayat sürmek.

Nesnel anlamda onur ise bireyin toplumsal bağlamda, kişiliği ve eylemleri üzerinden muhatap olduğu saygıyı ifade eder. Bu boyut, bireyler arası ilişkilerde karşılıklı saygı ilkesine dayanır ve İslâm ahlâkında, “kul hakkı” kavramıyla yakından ilişkilidir. Ötekinin hakkına riayet etmek, bu hakkı korumak ve hak ihlâllerine karşı duyarlı ve etkin bir tutum sergilemek, insan onurunun toplumsal düzlemde muhafazasının temel koşullarındandır.

Felsefede onur, bireyin öz-değerinin bilinci olarak tanımlanabilir.

Aristoteles, onuru “erdemli yaşam”la ilişkilendirir; onurlu kişi, toplumsal ve ahlâkî normlara uygun biçimde yaşayan, ölçülü ve âdil kişidir.

Kantçı yaklaşımda ise kişinin onuru, onun “amaç olarak var oluşu”ndan kaynaklanır: İnsan, hiçbir zaman yalnızca bir araç değil kendi başına bir amaçtır. Bu nedenle, onur, kişinin salt insan olmasından doğan, devredilemez, ölçülemez ve pazarlık konusu edilemez bir değerdir. Ne var ki bu yaklaşımda onurun nihai temeli, aşkın bir var oluş anlayışına değil insan aklının özerkliğine dayandırılır; dolayısıyla onur, ilâhî bir emanet olmaktan ziyade akılcı öznenin kendine atfettiği bir değer olarak temellendirilir.

Varoluşçu düşüncede (örneğin Sartre’da) onur, bireyin kendi var oluşunu özgürce kurma sorumluluğuyla ilişkilidir. Birey, yeğleme ve seçimleriyle kendi onurunu oluşturur, korur ya da yitirir. Ancak bu yaklaşım, onuru önceden verilmiş ve korunması gereken bir değer olmaktan çıkararak, tümüyle bireysel tercihlere bağımlı hale getirir; böylece insan onuru, evrensel ve ortak bir ahlâkî ölçüt olmaktan ziyade öznel ve değişken bir nitelik kazanma riski taşır.

Ahlâkî Olarak

Ahlâk felsefesi açısından onur, bireyin vicdani özsaygısının temelidir.

Bir bireyin onuru, başkalarının gözündeki itibarından önce, kendine ihanet etmemesiyle korunur.

Bu anlamda onur; yalan söylememek, adâletsizlik karşısında susmamak, çıkar uğruna değerlerinden vazgeçmemek gibi ilkelerle yaşanır.

Ahlâkî onur, dış koşullardan bağımsızdır; yani birey haksızlığa uğrasa da onurunu koruyabilir, çünkü onur, bireyin içsel doğruluğunda ve kendine saygısında saklıdır.

Hukuk Açısından

Modern hukukta onur, bireyin dokunulmaz bir kişilik değeri olarak kabul edilir.

- İnsan onuru (human dignity) kavramı, özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında, insan hakları hukukunun temel ilkesi hâline gelmiştir.
 - *Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi* (md. 1): “Tüm bireyler özgür; onur ve haklar yönünden eşit doğar.
 - *Anayasa (1982, Türkiye)* md. 17: “Herkes, yaşama, maddi ve manevi var oluşunu koruma ve geliştirme hakkına sahiptir.”
 - Bu bağlamda onur, hem bireyin kişisel dokunulmazlığının hem de insan haklarının felsefi temelini ifade eder.

Toplumsal ve Kültürel Olarak

Toplumların onur anlayışı tarihsel ve kültürel olarak değişebilir. Bazı toplumlarda onur, aile ve topluluk itibarıyla iç içe geçmiştir (örneğin geleneksel toplumlarda “aile/kabile/ulus onuru”, Müslüman toplumlarda “namus” kavramı ve “ümme onuru”).

Modern toplumlarda ise onur, daha çok bireysel özsaygı ve kişisel bütünlük olarak görülür. Bu dönüşüm, bireyin topluma karşı konumunun değişimiyle ilgilidir: Onur, artık “toplumun bana biçtiği değer”den ziyade “kendimi değerli görme biçimim”e dayanır. Bireyselliğin zirvesi olarak ifade ettiğimiz bu durum, insanın kutsallığı sabitesine dayanır. Her birey, elbette değerlidir ancak bu değer, değeri verenin ve atfedenlerin atfettiği kadardır. Bunda da bireyin tutum ve davranışları etkindir.

Modernist düşünce, onuru aşkın bir referans sisteminden tümüyle kopararak, bireysel öznellik ve tercih merkezli bir zemine hapsedme eğilimi taşımaktadır. Bu yaklaşımda onur, korunması gereken var oluşsal bir değer olmaktan çıkarak, bireyin kendine atfettiği anlamla sınırlı hale gelir. Böylelikle onur, sorumluluk, emanet ve ahlâkî sınırlar bağlamından kopararak, bireysel arzuların meşrûlaştırıcı bir aracı olarak kullanılabilir. Oysa onurun yalnızca öznellik bir kabule indirgenmesi, insanın hem kendisiyle hem de başkalarıyla kurduğu ilişkilerde ortak bir ahlâkî ölçütün kaybına yol açar. Modern toplumlarda sıkça karşılaşılan bu durum, onuru korumaktan ziyade, onu göreceli ve kırılabilir bir kavrama dönüştürmekte; bireyin değeri, sabit ve devredilemez bir ilke olmaktan çıkarak değişken toplumsal ve bireysel tercihlere tâbi hâle

gelmektedir. Bu bağlamda modernist bireycilik, insan onurunu yüceltmek iddiasıyla ortaya çıkmış olsa da onu aşkın temellerinden soyutlayarak anlamını daraltmaktadır.¹

Ontolojik ve Teolojik Yaklaşım

İslâmî bilince göre insan onuru, var oluşun kaynağından, yani ilâhî irâdeden neşet eder. İslâm düşüncesinde insan, “eşref-i mahlûk” olarak tanımlanır; bu nitelendirme, bireyin değer ve onurunun herhangi bir kazanıma ya da toplumsal statüye değil doğrudan ilâhî kökenine dayandığını ifade eder. Nitekim Kur’ân’da “Andolsun, biz insanoğlunu şerefli kıldık” (İsrâ, 70) buyruğu, insan onurunun doğuştan, devredilemez ve evrensel bir mahiyet taşıdığını açık biçimde ortaya koyar. Bu çerçevede onur, yalnızca ontolojik bir ayrıcalık olarak değil insana tevdi edilen ilâhî emaneti üstlenme ve bu emaneti sorumluluk bilinciyle yaşamın her alanına yansıtma yükümlülüğü olarak da anlaşılmalıdır.

Sonuç itibarı ile onur, insanın hem kendini gerçekleştirme sürecinin hem de başkalarıyla kurduğu ilişkilerde insan olma niteliğini muhafaza edebilmesinin temel ölçütünü oluşturur. Onuruna sahip çıkmak, yalnızca bireysel bir erdem olarak değil aynı zamanda toplumsal vicdanın muhafaza edilmesi olarak değerlendirilmelidir. Bu bağlamda onur hem insan hakları düşüncesinin hem de ahlâkî bilincin en özlü ve kurucu ifadesi olarak anlam kazanır.

Farkındalık

“Farkındalık”, hem modern psikoloji hem felsefe hem de İslâmî düşünce açısından zengin bir kavramdır. Farkındalık (awareness / mindfulness) kavramını hem kavramsal hem olgusal düzeyde, yani hem “ne olduğu” hem de “nasıl yaşandığı” yönünden açarsak;

Kavramsal Tanım ve Köken

Farkındalık, Türkçede “bilinçli olarak fark etme”, “dikkatin yönlendirilmiş biçimi” ya da “şuurlu uyanıklık” anlamlarında kullanılır.

Kavram, köken itibarıyla “fark etmek” fiiline dayanır ve bir şeyin var oluşunu idrak etmeyi, onu benzerlerinden ayırt edebilmeyi ifade eder. Bu yönüyle farkındalık, salt algısal bir durumdan ziyade, anlamlandırma ve bilinçli yönelim içeren zihinsel bir süreçtir.

¹ SHERAZ, M. M., Dayan, F., & RAHMAN, A. (2025). *Comparative Analysis of Human Dignity: Islamic and Western Perspectives*. Al-Kashaf: Research Journal for Social Sciences, 5(01), 11–25.)

Nitekim kavram, Latince *conscientia* (bilinç) ve İngilizce *awareness* terimleriyle yakın anlam ilişkisi içinde olup öznenin hem kendine hem de çevresine yönelik bilişsel ve ahlâkî uyanıklık boyutunu içeren geniş bir anlam ve değer alanına sahiptir.

Ancak farkındalık, bilmek ile sınırlı değil aynı zamanda bilincin kendi bilincini ifade eden üst düzey bir idrak halidir. Yani sadece dış dünyayı değil kendi iç dünyamızı, düşüncelerimizi, duygularımızı ve bunlara tepkilerimizi de fark etmek demektir.

Felsefî Bağlamda Farkındalık

Farkındalık, felsefede, bilincin kendi üzerine dönebilme yetisi (refleks) ile ilgilidir.

- Descartes'ın “Düşünüyorum, öyleyse varım.” önermesinde olduğu gibi, kişinin kendini fark etmesi var oluşunun kanıtıdır.
- Heidegger için farkındalık, bireyin “dünyada-olma” biçimini fark etmesi, yani var oluşunun anlamını sorgulamasıdır. Bu, bireyin var oluşunun anlamını sorgulaması anlamında ontolojik bir farkındalıktır; çünkü birey, var olanlar arasında var oluşunun ne olduğunu sorgulayabilen yegâne var olandır.²

İslâmî literatürde ise farkındalık, bireyin kendi çağının idrakine sahip olması anlamına gelir. Bu bağlamda “bireyin çağını yaşaması”, dönemin ifsâd edici yönelimleri karşısında bilinçli bir duruş sergilemeyi, eleştirel bir tavır ve itiraz geliştirebilmeyi ifade eder. Müslüman, çağını yaşıyandır.

Bu bağlamda farkındalık, bireyin kendini, dünyayı ve varoluş koşullarını bilinçle kavrama kapasitesidir.

Psikolojik Boyut: Bilinç ve Dikkat

Modern psikolojide farkındalık, özellikle “bilinçli farkındalık” (*mindfulness*) kavramı çerçevesinde ele alınmaktadır.

En yalın tanımıyla mindfulness, dikkatin yargılayıcı olmayan bir tutumla, içinde bulunulan ana yöneltilmesi olarak tanımlanır. Bu yaklaşım, geçmişe ilişkin pişmanlıklar ya da geleceğe dair kaygılar arasında savrulmadan, bireyin şimdiki ana bilinçli bir farkındalıkla tanıklık etmesini amaçlayan bir zihinsel durumu ifade eder.

² Kaan H. ÖKTEN, “Varoluşun Halleri, Heidegger, Kant ve Kadim Meseleler, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2008, s. 14-16.

Mindfulness, kökeni Budist meditasyon uygulamalarına dayanan, ancak 1970'lerden itibaren Batı psikolojisinde Jon Kabat-Zinn tarafından sistematik biçimde geliştirilen bir kavramdır. Kabat-Zinn'in 1979'da başlattığı "Bilinçli Farkındalık Temelli Stres Azaltma (MBSR)" programı, mindfulness'ı dinsel bağlamından soyutlayarak tıbbî ve psikolojik uygulama alanına taşımıştır.³

Psikolojik açıdan farkındalıkta bileşenler olarak seküler zihnin ürettikleri,

1. Odaklanma: Dikkatin şu ana yönlendirilmesi.
2. Kabul: Yaşanan deneyimin olduğu gibi kabul edilmesi, bastırılmaması.
3. Yargısız gözlem: Deneyimlere "iyi/kötü" etiketleri yapıştırmadan, sadece gözlemci kalmak.

Bu yönüyle farkındalık, hem stres yönetimi hem de duygusal denge açısından tedaviye yönelik çabadır. Fakat farkında olunması gerekenle pasif karşıtlık içerir. Söylemi ve eylemi nötrdür. İyilik veya kötülükler karşısında herhangi bir sorumluluk taşımayı önermez.

Ontolojik ve Varoluşsal Boyut

Farkındalık, bireyin kendilik (öz) bilinciyle var olabilmesinin koşuludur.

Farkında olmak, dış dünyayı tanımakla sınırlı değil ayrıca "ben"i gözlemleyebilmektir. Bu, bir anlamda "ben" ile "ben olmayan" arasındaki sınırı sezebilme yetisidir.

Varoluşçu düşünürler (örneğin Sartre), bireyin farkındalığını "özgürlük bilinci" olarak tanımlar. Sartre'a göre farkındalık, bireyin kendi var oluşunun özünü belirleme kapasitesini kavramasıdır. Bu anlamda farkındalık, özsel olarak "özgürlük bilinci"dir; zira birey, var oluşunu kendi seçimleriyle inşa eden, dolayısıyla özgürlüğe mahkûm olan bir var olandır.⁴

Doğal hukukta da birey, tercih ve seçimlerinin farkına vardığı ölçüde özgürleşir; farkında olmadan yaşayan birey, alışkanlıkların ve koşullanmanın esiridir. Doğal hukuk anlayışında, bireyin doğuştan sahip olduğu akıl ve vicdan yetisi, onu ahlâkî tercih ve seçimler yapabilen özgür bir var olan olarak tanımlar. Birey, tercih ve seçimlerinin farkına vardığında ve bu kararları bilinçli şekilde verdiği ölçüde özgürleşir. Aksi hâlde, yani farkındalık geliştirmeden

³ Jon Kabat. ZİNN, *Mindfulness'in İyileştirici Gücü*, Diyojen Yayıncılık, 2021.

⁴ Jean Paul SARTRE, Turhan ILGAZ, *Varlık ve Hiçlik: Fenomenolojik Ontoloji Denemesi*, Gaye Çankaya EKSEN, İthaki Yay. 2020, s. 75.

yaşayan birey, kendi alışkanlıkları, toplumsal koşullar ve akıldışı eğilimler tarafından yönlendirilir; bu da onu “köleleştiren” bir esaret durumuna sokar.⁵

Tasavvufî Düşünce de Farkındalık (Murakabe - İdrak - Basîret)

İslâm düşüncesi ve tasavvufta farkındalık, derin bir manevi bilinç hali olarak yer alır:

- Murâkabe: Kulun Allah’ın huzurunda olduğunu bilmesi, her an O’nun gözetimi altında yaşadığı bilinci.
- Basîret: Kalp gözüyle görme, içsel idrak.
- Zikr: Bilincin Allah’a yönelmesi, kalpte sürekli farkındalık hâlinin korunması.

Bu yönüyle farkındalık, yalnızca zihinsel bir dikkat haliyle sınırlı olmayıp varoluşun tüm katmanlarına yayılan bütüncül bir uyanıklık durumunu ifade eder. Bu uyanıklık, bireyin kendine, başkalarına ve nihayetinde Yaratan’a karşı bilinçli bir fark ediş ve sorumluluk bilinci geliştirmesi anlamına gelir.

Tasavvuf geleneğinde farkındalık hali de söylemden eyleme geçiş noktasında pasif bir tutumla sınırlı kalabilmiştir. Bu durum, özellikle dış tehditler ve küresel ölçekteki ifsâd edici projeler karşısında, eleştirel bilinç üretmek yerine mitolojik ve kaderci beklentilere teslim olma eğilimini beraberinde getirmiştir.

Nitekim İhsan Fazlıoğlu, *Amentünün Bedeli* başlıklı konuşmasında, Buhara Emirliği’nin Rus kuşatması sürecinde bazı tasavvuf çevrelerinin maddi gerçeklikten kopuşunu ve fiili direniş yerine teslimiyeti tercih edişini, doğrudan Buhara Emirlerinin torunlarının tanıklıkları üzerinden aktarmaktadır. Bu tarihi örnek, İslâm’ın “ikinci kalkış noktası” olarak kabul edilen ve İslâm hukukunun yeniden tedvin edildiği Buhara-Semerkant- Fergana bölgesinin nasıl elden çıktığını göstermesi bakımından dikkat çekicidir.⁶

Toplumsal ve Ahlâkî Boyut

Farkındalık, yalnızca bireysel bir bilinç hali değil aynı zamanda toplumsal bir olgudur. Toplumsal farkındalık, bir toplumun adâlet, eşitlik, çevre, hak, ahlâk ve etik gibi temel değerler karşısındaki bilinç ve duyarlılık düzeyini yansıtır. Bu bağlamda, farkındalık, başkasının acısına duyarlılık göstermek, haksızlık karşısında sessiz kalmamak ve ortak vicdanı diri tutan etik tutumlar geliştirmek suretiyle somutlaşır. Toplumsal farkındalığı yüksek olan bir toplum, bilgi

⁵ Mustafa ERDOĞAN, *Özgürlük, Hukuk ve Demokrasi*, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2018.

⁶ *Amentünün Bedelini Ödemek*, İhsan FAZLIOĞLU, muharrembalci.com/hukukdunyasi/alintilar/644.pdf

retmekle sınırlı değil aynı zamanda vicdanla düşünen ve sorumluluk bilinciyle hareket eden bir toplumsal yapı ortaya koyar.

Olgusal Anlamda

Olgusal anlamda farkındalık, bireyin hem bilişsel hem duygusal hem de ruhsal gelişim sürecinde ortaya çıkan bir bilinç düzeyidir.

- Bilişsel düzeyde: Kendini ve çevresini anlama.
- Duygusal düzeyde: Tepkilerini tanıma ve yönetme.
- Ruhsal düzeyde: Var oluşunu anlamlandırma, yaşamla uyumlanma.

Bu üç düzey birleştiğinde farkındalık, bireyin kendi var oluşunu bütünsel biçimde kavrama kapasitesi haline gelir.

Sonuç itibarı ile farkındalık, salt bilmeye indirgenemeyen; uyanık olmayı ve bu uyanıklık halini sürdürebilmeyi ifade eden bütüncül bir bilinç durumudur. Bilmek, aklın işlevi iken, farkında olmak bilincin ve kalbin birlikte yöneldiği daha derin bir idrak alanına karşılık gelir. Farkındalık olmaksızın ahlâkî sorumluluk üstlenmek, özgür ve tercihlerde bulunmak, hatta bilginin anlamlı ve dönüştürücü bir nitelik kazanması mümkün değildir. Bu bağlamda farkındalık, bireyin insanca yaşamasının bilinci olarak ortaya çıkar. Onur kavramıyla birlikte düşünüldüğünde ise farkındalık, onuru canlı tutan bilinç halini; onur da farkındalığın ahlâkî ve toplumsal düzlemdeki tezahürünü ifade eder.

İNSANLIK ONURUNUN TEMELİ

Bilinç ve Farkındalık

Onur, bireyin dışsal koşullardan ve toplumsal konumlardan bağımsız olarak sahip olduğu içsel bir değere dayanır. Bu değeri, doğuştan gelir, zira vebîdir, verilidir. Bu yönüyle, onur, ne kazanılan ne de yitirilen bir niteliktir; devredilemez ve pazarlık konusu edilemez, çünkü beden ve ruh gibi ilâhî bir emanet mahiyeti taşıır. Birey, bedenini ve ruhunu yüce bir emanet olarak korumakla yükümlü olduğu gibi, onurunu da muhafaza etmekle mükelleftir. Tüm emanetlerde olduğu üzere onur da kazanılmaz, kaybedilmez ve devredilmez bir değerdur. Ancak bu değerin korunması, onu fark etmekle mümkündür; farkındalık ortadan kalktığında, onur, toplumsal düzenin ve hukukun koruyucu çerçevesinin dışında kalma riskiyle karşı karşıya kalır. Bu nedenle, farkındalık, onurun görünür ve savunulabilir hale gelmesinin ilk ve zorunlu adımıdır. Bu bağlamda, beden ve ruh, et ile tırnak misali ayrılmaz bir bütünlük arz eder; insanlık onuru,

bu bütünlüğün korunmasını zorunlu kılar. “Kimsenin kendine zarar verme özgürlüğü yoktur” ifadesi tam da bu noktada anlam kazanır. Buradaki “kendine” vurgusu, bireyin hem bedenini hem de ruhunu kapsar. İnsanlık onuru, bu beden ve ruh ikilisinin korunmasını, yaratıcıdan başka hiçbir güce teslim edilmemesini ve bireyin ihtiyâr ve irâdesinin Allah’tan başka her türlü tahakküm karşısında bağımsız kalmasını ifade eder. Bilinçli kişi, kendi haklarını talep etmekle sınırlı değil aynı zamanda başkasının haklarını da savunma sorumluluğunu üstlenen kişidir. Zira insanlık bilinci, bireysel farkındalık düzeyinden toplumsal duyarlılığa doğru gerçekleşen bir bilinç genişlemesini temsil eder. Daha önce Fatiha sûresinden verilen örnek, “ben olarak ama biz adına” sorumluluk üstlenme halinin temsil ve sorumluluk bilincini açıklamak amacıyla zikredilmiştir. İnsan hakları tarihi, işte bu bilinç geçişlerinin tarihidir: bireylerin eşitliği, yaşam ve savunma hakkının korunması, köleliğin reddi, çocukların korunması, yetimlerin himâyesi, emeğin değeri, adâlet, özgürlük... Her biri, insanlık bilincinin vicdanla buluştuğu dönüm noktalarıdır.

ONUR İLE VİCDAN ARASINDAKİ BAĞ, HUKUK

Vicdan, insanlık onurunun taşıyıcı merkezidir; hukuk ise bu onurun toplumsal düzlemde korunmasını mümkün kılan zorunlu bir yapı(düzen)dir. Bununla birlikte vicdandan yoksun bir hukuk, adâleti tesis etmekten uzak, ruhsuz bir mekanizmaya dönüşme riskini taşır. İnsanlık onuru, yalnızca yasal güvencelerle değil bu yasaları anlamlı kılan ahlâkî duyarlılıkla birlikte ayakta kalabilir. Ancak ahlâk ve vicdan, tümüyle göreceli ve keyfi alanlar değildir. Onların da sabiteleri, değişmezleri ve evrensel ilkeleri vardır. Bunlar ilâhî kurallardır ki, vahiy ve peygamberler mücadelesi, bireye yalnızca ne yapması gerektiğini değil onurlu bir var olan olduğu gerçeğini de bildirir.

Bir toplumda hukuka, hukuk kurallarına uyulmadığında ahlâk ve vicdan körelir. Bunun sonucunda insanlık onuru da sessizliğe gömülür. Tam da bu noktada, farkındalık, yeniden önem kazanır; zira farkındalık, vicdanın uyanık kalma halidir. Birey, başkasının acısını hissedebildiği, ötekinin hakkını kendi hakkı gibi gözetebildiği ölçüde onurlu olur.

Kur’ân’ın “Biz insanoğlunu şerefli kıldık” (İsrâ, 70) beyânı, bu onurun ilâhî bir lütuf olduğunu vurgular. Ancak bu lütfun anlam bulması, bireye düşen sorumlulukla mümkündür. Şeref verilmiştir; fakat onu korumak ve yaşatmak kişiye emanet edilmiştir.

HAK MÜCADELESİNİN EVRENSEL DEĞERİ

Her çağın onurlu bireyleri vardır: zulme karşı direnenler, mazlumun elinden tutanlar, bedel ödemeyi göze alarak adâletin sesi olanlar vb. Bu bireyler, insanlık tarihinin gerçek öncüleridir. Çünkü onlar, kendi çağının sessizliğine karşı insanlık bilincini yeniden uyandırmıştır. Bu çizgi, peygamberler mücadelesinin günümüze kadar tarih boyunca kesintisiz biçimde taşınmasını ifade eden “yaşayan sünnet” kavramıyla anlam kazanır. Bu sünneti çağın şartları içinde ihyâ ederek geleceğe aktaranlar ise “yaşayan sünnetin basamak taşları” olarak nitelendirilebilir. Son yüzyılda Aliya İzzetbegoviç, daha eski çağlarda Ebû Hanife ve diğer mezhep imamları, işkence görerek insanlık onurunun mücadelesini verenler, yeni dönemde Rahmet-i Rahman’a kavuşmuş düşünce adamı Âkif Emre ve okuyucunun bu anlamda değer verdiği nice taşıyıcılar “Yaşayan Sünnetin Basamak Taşları”na^(*) örnek verilebilir.

İnsan hakları, sadece hukukî bir kavram değil aynı zamanda ahlâkî bir duruştur. Bu duruş, “ben” ile “biz” arasındaki mesafeyi kısaltır. Onurun evrenselliği, işte bu ortak bilincin sonucudur: “Her birey, her durumda, sadece insan olduğundan değerlidir.” İşte bu insanlık değerinde farkındalık kazanmak ise bir başka koruyucu ve yüceltici unsurdur.

İnsanlık onuru, farkındalıkla başlar. Bu farkındalık, bireyin kendi değerini anlaması kadar, başkasının değerini de tanınmasıdır. Onuru savunmak, yalnızca mazlumun hakkını aramak değil zalime içindeki vicdanı da hatırlatmaktır. Müslüman zihnindeki “emr-i bil ma’ruf, nehyi ani’l münker” ve “Bir kötülük gördüğünde elinle, olmazsa dilinle, o da olmazsa kalbinle buğz et...” düsturunun anlamı budur. Buna en canlı ve güncel örnek, siyonist soykırımı ve işgale karşı Gazzeli vatan savunucularının 7 Ekim 2023’te başlattığı ve son 100 yıl içinde defaatle gösterilmiş olan son direniştir.

(*) “**Yaşayan sünnet**” (*al-sunnah al-hayya / living sunnah*) kavramı, klasik bir fıkıh terimi olmaktan ziyade modern İslâm düşüncesinde, özellikle hadis-fıkıh ilişkisini ve sünnetin tarihsel işlevini açıklamak için geliştirilmiş bir kavramsallaştırmadır. “Yaşayan sünnet” fikrinin tarihsel temeli Medine pratiğine kadar gider. “Yaşayan sünnet” kavramını modern akademik literatürde sistematik biçimde kullanan ve kuramlaştıran isim Fazlur Rahman’dır. (Fazlur Rahman, Tarih Boyunca İslâmî Metodoloji Sorunu (Islamic Methodology In History), Ankara Okulu Yay. Ankara-2013). Kavram, tarih içinde, toplumla etkileşim hâlinde, yeni durumlara cevap üreterek **canlı bir normatif yapı** oluşturma anlamlarına gelir.

Bu ve önceki çoğu çalışmamızda “**Yaşayan Sünnetin Basamak taşları**” deyimini ve bazı şahıslara atfını; “**normatif süreklilik**” ve “**yaşanan hukuk**” (vahyi sabitelere bağlılık ve kesintisiz uygulama) vurgusu ile “**çağını yaşayan Müslüman**” nitelemesini de kapsayan, İslâm ve İslâmî yönetim biçimini Müslüman bilincinde kesintisiz sürdürebilen, Hz. Peygamber’in örneğine, ilk Müslüman toplumdaki defaatle içinde **uygulama ve yorumlarına toplumsal hayatta süreklilik kazandıran**, ender ve örnek Müslüman şahsiyetler için kullanılmaktadır. M. Balcı

7 Ekim Direnişı dünyaya;

- ✓ İnsanlığın bir vicdana sahip olduğunu,
- ✓ Son eyrek asırda dünyayı kasıp kavuran İsl mofobi'nin iinin boş ve asılsız olduğunu, gerçek anlamda bir karşılığının olmadığını,
- ✓ İnsan haklarının sadece Batılı metinlerde ve Batılıların haklarının korumak için düzenlenmediğini, tüm insanlığın bu metinlerde belirlenen kurallardan yararlanması gerektiğini,

göstermiştir. Bundan sonra da insanlık, 7 Ekim Direnişi'nin çokça hayırlı sonuçlarını görmek ve yaşamak umudundadır. İki yıllık direniş sürecinde dünyada en çok dalgalanan bayrağın Filistin Bayrağı, en çok söylenen şarkının Nekbe şarkısı ve en çok yapılan dansın Nekbe dansı olması bu sürecin küresel vicdanı etkileyen bir insanlık onuru meselesi olarak algılandığını göstermektedir.

Bugün insanlığın ihtiyaı, bilgiyle birleşmiş vicdandır. Çünkü bilgi y n gösterir, vicdan ise tercihlerini ve istikametini belirler. Onur ise ikisinin kesişim noktasında doğar. Bu bağlamda bilgi, yalnızca teknik ya da olgusal bir birikimi değil ilâhî rehberlik olarak Allah'ın vahyini, Peygamber'in örnekliliğini, insanlık tarihi boyunca tecrübe edilerek oluşmuş evrensel değerleri de kapsar. Bu bütünlük içinde anlam kazanan bilgi, sabiteler ve evrensel değerlerle bezenmiş olarak vicdan ve ahlaka dönüşür.

Sonuç itibarı ile birey, onuruyla yaşadığında insan olur; farkındalığıyla yücelir, vicdanıyla onurlu kalır.

Ve Allah'ın insana verdiği en büyük onur, işte bu bilinci kuşanabilme irâdesidir.

Modern insan hakları belgeleri de bu bilinci yansıtmaya iddiasındadır. 1948 tarihli *Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi*, insan onurunu merkezine alarak şöyle der: "Tüm bireyler  zg r, onur ve haklar bakımından eşit doğar." Bu ifade, insan haklarının felsefi temelini onur olduğunu açık biçimde ortaya koyar.

İNSAN HAKLARI İÇİN ÖRGÜTLÜ MÜCADELE

Onurun korunması, yalnızca devletlerin hukuk düzeni tesis etme yükümlülüğüne indirgenebilecek bir mesele değildir. İnsan haklarının gerçek anlamda hayata geçmesi, bireyin sorumluluk bilincine dayanır.

Her birey, ötekinin hakkını kendi hakkı kadar kutsayabildiği ölçüde insanlık onuruna sahip çıkar. İnsanlık onurunu hayatının gayesi edinenler de bireysel sorumluluklarının yanı sıra toplumsal sorumluluklarının gereği olarak örgütlü mücadele eder. Bireysel mücadele insanlık onurunun gereğidir ancak neticeye dönük, insan haklarının kusursuz kullanımına yönelik düzenlemelerin hayata geçmesi için toplumsal ve topyekûn mücadele gereklidir. Eklektik, palyatif mücadeleler sonuç alamadığı gibi karşıtlarının kurumlarının güçlenmesine, dolayısıyla hak ihlallerinin çoğalmasına neden olur.

Dolayısıyla insan hakları için yürütülecek mücadelenin örgütlü bir nitelik kazanması, hak ve yükümlülükleri kendi kurumsallığı, statükosu ve kamu düzeni anlayışı içinde tanımlayan iktidarlara karşı sivil toplumun denetleyici bir işlev üstlenmesini mümkün kılar. Bu bağlamda örgütlü sivil mücadele, yalnızca hak talebinde bulunmakla sınırlı kalmaz; aynı zamanda devleti ve idareyi denetleyen, sınırlandıran ve meşrûyetini sürekli olarak sorgulayan bir mekanizma işlevi görür. İdare hukuku ve yasal düzenlemelerin temeli de bu mücadelenin zaferi ve gereği olarak doğmuş ve gelişmiştir. Tarih boyunca temel haklar ve özgürlüğün yukarıdan, iktidarlardan kendiliğinden verildiği vâkî değildir. Aksine, bu hakların tamamı, örgütlü sivil mücadelelerin ısrarlı ve bedel ödemeyi göze alan çabalarıyla elde edilmiştir.

SONUÇ

İnsanlık onuru, farkındalıkla başlar. Bu farkındalık, bireyin yalnızca kendi değerinin bilincinde olması değil aynı zamanda başkasının değerini tanıyabilme yetisidir. Onuru savunmak, yalnızca mazlumun hakkını aramak değil zâlimin içindeki vicdanı da uyandırmaktır.

Çağımızın en büyük ihtiyacı, bilgiyle birleşmiş bir vicdandır. Bilgi, yön gösterir, vicdan da istikameti belirler. Onur ise bu ikisinin kesişim noktasında anlam ve varlık kazanır.

Sonuç itibarı ile birey, onuruyla yaşadığında insandır; farkındalığıyla yücelir, vicdanıyla ve hukuk-ahlâk ilişkisinde hukuku önceleyerek var oluşunu sürdürür. Bu haliyle bir Müslüman, yaşayan sünnetin basamak taşlarından biri olur. Allah'ın insana verdiği en büyük onur, bu bilinci kuşanabilme irâdesidir.

Kaynaklar

1. BALCI Muharrem, *Hukukun Yaygınlaştırılmasına Notlar -I-*, Ankara, Adâlet Yayınları, 2022.
2. Birleşmiş Milletler. *İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi*, 1948.

3. ERDOĞAN Mustafa, *Özgürlük, Hukuk ve Demokrasi*, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2018.
4. FAZLIOĞLU İhsan, *Amentünün Bedelini Ödemek*, muharrembalci.com/hukukdunyasi/alintilar/644.pdf
5. RAHMAN Fazlur, *Tarih Boyunca İslâmî Metodoloji Sorunu (Islamic Methodology İn History)*, Ankara Okulu Yay. Ankara, 2013.
6. Kant, İMMANUEL. *Ahlâk Metafiziğinin Temellendirilmesi*. Çev. İoanna Kuçuradi. Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, 2002.
7. ÖKTEN Kaan H., “*Varoluşun Halleri, Heidegger, Kant ve Kadim Meseleler*, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2008,
8. SARTRE Jean Paul, Turhan ILGAZ, *Varlık ve Hiçlik: Fenomenolojik Ontoloji Denemesi*, Gaye Çankaya EKSEN, İthaki Yay. 2020.
9. SHERAZ, M. M., Dayan, F., & RAHMAN, A. (2025). *Comparative Analysis of Human Dignity: Islamic and Western Perspectives*. Al-Kashaf: Research Journal for Social Sciences, 5(01), 11–25.)
10. YAZIR Elmalılı Hamdi, *Kur’ân-ı Kerim Tefsiri, Fatiha Sûresi*, enfal.de/telmalili/fatiha.htm
11. ZİNN Jon Kabat. *Mindfulness’in İyileştirici Gücü*, Diyojen Yayıncılık, İst. 2021.